

УДК 378.091.12.011.3-051:78]:159.923

МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВАНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОГО РЕСУРСУ

Тетяна БОДРОВА

*Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
кафедра теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування,
вул. Щусева, 44, кв. 128, Київ, Україна, 04060
тел.: _096 377 15 28, e-mail: Bodronik@ukr.net*

Розглянуто значення особистісного ресурсу як системної інтегральної характеристики педагога, визначено його місце в структурі методичної підготовки майбутніх учителів музики. Доведено, що ресурсний підхід як один із чинників оновлення мистецько-освітнього простору засвідчує свою перспективність в оптимізації навчально-виховного процесу, динамізуючи практичну діяльність студентів у напрямі більш продуктивного прояву особистісно-професійних можливостей. З'ясовано, що результатом методичної підготовки майбутніх учителів музики є їх методична підготованість як сукупність особистісно-ціннісних, пізнавальних та операційно-інструментальних чинників діяльності. Виявлено, що закладені в сутнісних характеристиках методичної підготовки ресурсогенеруючі чинники забезпечують успішність постановки й реалізації студентом на виробничій практиці важливих завдань сучасної школи, пов'язаних з формуванням музичних компетенцій учнів.

Представлено аналіз видів особистісних ресурсів, спроектовано педагогічні механізми їх функціонування відповідно до динамічно-продуктивних характеристик.

Ключові слова: ресурсний підхід, особистісний ресурс, методична підготовка майбутніх учителів музики, методична підготованість, ресурсогенеруючі чинники, оптимізація, саморегуляція.

Подальша розбудова національної освіти відповідно до європейських демократичних стандартів потребує переосмислення усталених шляхів функціонування змістових та процесуальних сторін навчально-виховного процесу в закладах вищої мистецько-педагогічної освіти, ретельного добору адекватних сучасним реаліям технологій підготовки фахівців, здатних до продуктивних перетворень засобами музичного мистецтва.

В умовах дії гуманістичної освітньої парадигми, в основі якої лежить розвиток особистості фахівця з високим рівнем сформованих компетентностей, постає питання особистісного ресурсу, результат актуалізації якого виявляється в категоріях “готовності”, “підготованості”, реальної здатності індивіда до виконання своїх соціальних та професійних обов'язків. Водночас, в постіндустріальному суспільстві на людину посилюється вплив різних стресогенних чинників, як-от: нагнітання темпу життя, збільшення обсягу отримуваної інформації, віртуалізація людських відносин, погіршення екологічних умов проживання, природні та техногенні катаклізми та інше.

З огляду на це ресурсний підхід як один із чинників оновлення освітнього простору засвідчує сьогодні свою перспективність в оптимізації методичної підготовки педагогів, динамізуючи їх навчально-практичну діяльність у напрямі більш продуктивного прояву особистісно-професійних можливостей (Є. Кожевнікова, С. Микитюк, В. Новгородська, Н. Сегеда). У своїх дослідженнях науковці відзначають протиріччя, що склалися між необхідністю сприяння розвитку ресурсних можливостей студентів на шляху фахового удосконалення та відсутністю відповідних науково обґрунтованих технологій їх накопичення, застосування, а також відновлення.

Найпродуктивнішою сферою формування ресурсних якостей особистості постає, на нашу думку, методична підготовка майбутніх учителів музики як найбільш вагомий результат інтегративної взаємодії усіх ланок освітнього процесу, спрямованого на отримання педагогічного продукту.

Тому *метою статті* є висвітлення ролі особистісного ресурсу в мистецько-освітньому просторі, доведення його значення й місця в структурі методичної підготовки майбутнього учителя музики до роботи за фахом.

Для внутрішнього усвідомлення стану підготованості до музично-педагогічної діяльності майбутньому педагогу-музиканту необхідно оцінити себе як суб'єкта педагогічної дії, проаналізувати мотиви власної соціокультурної та музично-виконавської активності, а також перевірити на здатність виконання функцій учителя музики. Ці необхідні для процесу самодетермінації дії акумулюються в понятті життєвого й особистісного ресурсу.

Спираючись на розуміння освітнього процесу в ВНЗ як цілеспрямованої взаємодії його учасників на основі таких особистісних утворень, як "потенційна можливість" та "реальна здатність", ми зробили спробу проаналізувати підготовку майбутніх учителів музики до виконання професійних обов'язків з позицій ресурсного підходу.

Варто зазначити, що фундаментальні праці науковців у сфері мистецько-педагогічної освіти (Л. Арчажникова, І. Зязюн, А. Козир, О. Олексюк, О. Отич, В. Орлов, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Ростовський, О. Хижна, О. Шевнюк, В. Шульгіна, О. Щолокова та ін.) не тільки закладають методологічні та технологічні основи підготовки студентів до роботи за фахом, але й порушують актуальну проблему розробки та впровадження нових моделей навчання, спрямованих на виробничо-продуктивний результат, на якість педагогічної взаємодії, міру витрат часу і психо-фізичних зусиль.

У працях названих учених методична підготовка фахівців у педагогічних університетах освітнього напрямку «музичне мистецтво» розглянуто як нелінійну, багатфункціональну, відкриту освітню сферу, що має свої принципи, зміст, форми та методи, здійснюється шляхом реалізації складних організаційних і змістово-процесуальних зв'язків і спрямована на якісні продуктивні зміни. Розвиток цієї системи зумовлений суспільними потребами у висококваліфікованих педагогах-музикантах, які мають знання інноваційного характеру та володіють системою умінь, достатніх для виконання завдань, що постають перед сучасною мистецькою освітою. Рівень цієї підготовки є одним із головних показників сформованості фахових компетенцій майбутніх педагогів.

Вважається, що організація методичної підготовки майбутніх учителів музики полягає, перш за все, у створенні необхідних умов для особистісного розвитку майбутнього педагога, цілісно-творчого підходу до музично-педагогічної

діяльності. Отже, методичну підготовку майбутніх учителів музики розглянуто як систему неперервного особистісно-фахового самовдосконалення та самореалізації і, водночас, як процес набуття знань, умінь, навичок, способів дій у системі музично-педагогічної освіти, необхідних для виконання музично-виховної роботи.

Результатом методичної підготовки майбутніх учителів музики є їх *методична підготованість*, яку ми розуміємо як сукупність особистісно-ціннісних, пізнавальних та операційно-інструментальних характеристик діяльності, що забезпечують успішність постановки й реалізації учителем на практиці важливих педагогічних завдань сучасної школи, пов'язаних з формуванням музичних компетенцій учнів. Враховуючи викладене, можна стверджувати: методична підготованість як педагогічний феномен є складним особистісним утворенням, що забезпечує активний діючий стан майбутнього вчителя як суб'єкта, його адаптованість до навчального процесу школи, володіння формами, методами навчально-виховної роботи з учнями засобами музичного мистецтва.

Отже, в методичній підготовці закладені особливі ресурсогенеруючі важелі, що сприяють активному професійному зростанню майбутнього фахівця, переведенню його фахового потенціалу в активний інструментальний стан. З цих позицій важливо усвідомити, що окреслений процес переходу "потенціалу" особистості в "ресурс" може відбуватися тільки завдяки самоактивності, що спрямована на творення та удосконалення себе. А відтак виявляється, що саме в категорії "самості", яка представлена активним результатом інтеграції внутрішніх мотивів та зовнішніх взаємодій, і знаходить прояв творча сутність ресурсу [3].

Психологічною наукою отримано низку результатів, що дають уяву про особливості ресурсів людини та розкривають психологічні аспекти функціонування ресурсних механізмів (А. Адлер, Г. Берулава, Л. Вассерман, Л. Спенсер, З. Фрейд, А. Фрейд, К. Хорні та інші). Вітчизняні та зарубіжні вчені найбільше приділяють увагу ресурсам, які використовує людина в особливо складних умовах (К. Абульханова-Славська, О. Власова, Т. Гордєєва, Г. Іванченко, Д. Леонтьєв, В. Петровський). У науці є декілька позицій у розумінні значення і сутності особистісного ресурсу: як чинника успішності поведінки людини в процесі переборення труднощів (Л. Спенсер); як джерела майбутніх дій, внутрішніх можливостей та засобів, що використовуються для досягнення певної мети (А. Тимонін); як суб'єктного досвіду та індивідуальних особливостей, що знаходять вираз у таких якостях особистості, як навченість, здатність до пізнання нового, креативність, комунікативність, самоорганізація (Б. Купріянов). Абсолютно прийнятною для нас є позиція В. Новгородської, яка в особистісному ресурсі бачає взаємопов'язану сукупність якостей, що забезпечують суб'єкту можливість особистісного розвитку, оптимальної взаємодії зі світом та із самим собою, виконання професійних дій, а також успішну життєдіяльність [1].

Варто зазначити, що більшість представників педагогічної науки, які розробляють проблему ресурсу, цей феномен визначила як *сукупність об'єктивно існуючих умов і засобів, необхідних для реалізації потенціалу суб'єкта педагогічного процесу* (С. Архипова, С. Микитюк, В. Новгородська, Ю. Постилякова, Н. Сегеда та інші). Вчені стверджують, що особистісний ресурс студента як "інструментальна складова" потенціалу акумулює комплекс професійних знань та умінь, сили та здібності майбутніх фахівців (фізичні, інтелектуальні, духовно-моральні, естетичні) для практичної реалізації поставлених цілей та педагогічних завдань. Продуктивною його ознакою є здатність до оновлення, поповнення, необхідної

своєчасної активізації відповідно виробничої ситуації. Результати наукових досліджень засвідчують, що ресурс, розвиваючись у діяльності та забезпечуючи її ефективність, відповідає як за реалізацію операціональної поведінки суб'єкта педагогічної дії, так і за його активність загалом [2].

Окрім того, сучасні дослідження суб'єктних можливостей людини засвідчують недостатній рівень вивчення особистісних ресурсів у формуванні майбутніх педагогів та виявляють низку протиріч об'єктивного та суб'єктивного характеру, а саме:

- між об'єктивною потребою суспільства у молодих учителях, здатних використовувати власні ресурси з максимальною ефективністю, та реальними фактами, що свідчать про тривожну тенденцію швидкого “психологічного вигорання” молодих фахівців та відмови від подальшої педагогічної діяльності;

- між бажанням учителів-початківців досягнути вершин фахової майстерності на основі оптимального витрачання власного ресурсу та відсутністю умінь його утворення та регулювання.

У музично-педагогічній діяльності особистісний ресурс фахівця – запорука успішності розвитку його потенціалу та оптимальності застосування музично-освітнього досвіду у ситуаціях, пов'язаних із навчанням, вихованням і музично-творчим розвитком учнів. У якості інтегративного показника рівня розвитку суб'єктності ресурс забезпечує майбутньому педагогу усвідомлену рефлексію в оцінці сформованості власного внутрішнього світу, педагогічних та музично-виконавських можливостей. Науково доведено, що досліджувані ресурси мають внутрішні та зовнішні плани розвитку, взаємопов'язані між собою в єдиний цілісний механізм та характеризуються різними способами актуалізації [3].

Вочевидь, активному використанню особистісних ресурсів передусє усвідомлення їх особливостей, механізмів дії, можливостей трансформації, відновлення та заміщення. Вони цілком можуть виступати у якості об'єктивної оцінки здатності індивіда до самовизначення та скласти основу для прогнозу продуктивності його дій. Найбільшою мірою таке усвідомлення необхідне студентові на етапі вступу в професійне життя, коли відбувається вибір особистісних пріоритетів та складаються плани на майбутнє.

Вивчення психолого-педагогічних механізмів особистісного ресурсу дає можливість скласти адекватну картину функціональних важелів з вирішення питань успішності майбутньої педагогічної діяльності студента, надійності перебігу процесів саморегуляції, саморозвитку, самоактуалізації, психологічної стійкості, музично-виконавської волі, що і створюють потужну основу ефективної методичної підготовки.

У процесі аналізу поняття “особистісний ресурс” ми встановили, що його сутність полягає у виокремленні сильних, домінуючих та активних якостей особистості в соціумі, що збільшують вірогідність переборення труднощів та реалізацію поставлених цілей. Під час навчання кожен студент повинен навчитися діагностувати, розвивати й управляти власним ресурсом, адже в ньому закладено елементи професійного самовизначення, конкурентноспроможності, позитивного іміджу та успішної кар'єри.

Відомо, що педагогічна праця вважається однією із найскладніших з огляду на небезпеку виникнення в роботі стресогенних ситуацій та психологічних ризиків для здоров'я освітянина. До основних чинників, що обумовлюють синдром “професійного вигорання” варто віднести щоденне психічне навантаження,

високу відповідальність, рольові конфлікти, дисбаланс між інтелектуально-енергетичними витратами та морально-матеріальною винагородою, спілкування з “важкими” учнями [1]. З метою стимулювання якості музично-виховної діяльності майбутнього педагога-музиканта, підтримки здорового емоційного та високого життєвого тону, спроможності до створення інтерпретації музичного твору та гарантованого художньо-естетичного рівня його виконання необхідно вже під час навчання створювати умови для розвитку та накопичення особистісного ресурсу, здатного, на кшталт імунітета, протистояти негативним впливам.

Особистісний ресурс майбутнього вчителя спрямований, передусім, на отримання результату. У процесі експериментальної роботи виявлено, що недостатня міра розвитку особистісного ресурсу обумовлює низький рівень практичної діяльності студентів, в тому числі з виробничої педагогічної практики, що виявляється в труднощах здійснення вибору стилю керівництва учнівським колективом, недостатній розвиненості умінь проектування й моделювання педагогічних дій, прийняття педагогічних рішень та практично-творчої взаємодії з вихованцями, тобто усього того, що лежить в основі фахової майстерності. Свідченням сформованості особистісного ресурсу є такі якості студента як впевненість у собі, адаптивність, довіра до колег, наполегливість, передбачення очікуваного результату [1].

Цілком логічно, що формування особистісного ресурсу майбутніх учителів музики найприродніше “вплітається” у структуру їхньої методичної підготованості, компоненти якої набувають взаємоузгодженості через взаємодію змістових та процесуальних ліній на основі принципів неперервності, наступності, послідовності, взаємодії теорії та практики, варіативності, оптимальності, дослідницького спрямування. Результативність музично-педагогічних дій фахівця пов’язана в функціонуванні *діяльнісної структури* цієї підготовки, що забезпечує послідовність і логічність освітніх дій у ланцюгу мотив – мета – завдання – зміст – форми – методи – результат. Здатність до міжсуб’єктного діалогу та полілогу залежить від успішності впровадження *суб’єктної структури*, згідно якої набувають розвитку особистісні якості вчителя та його індивідуальні особливості (компетентність, активність, наполегливість, впевненість, мобільність, цілеспрямованість, досвідченість, доброзичливість тощо). Комплекс методичних знань та умінь безпосередньої музично-виховної роботи з учнями, виконавська майстерність майбутнього вчителя (уміння грати на музичному інструменті, володіти голосом, диригентським апаратом тощо) знайшла відображення в *змістовій структурі* методичної підготовки, що відповідає за зародження, розробку та освоєння педагогічних ідей, а також передбачає оптимальний добір форм, методів й засобів навчальної роботи з дитячою аудиторією.

Враховуючи вищезазначене, *особистісний ресурс майбутнього педагога-музиканта* в контексті його методичної підготованості визначаємо як складний психолого-педагогічний феномен, що дає змогу накопичувати досвід мистецько-освітньої діяльності та має гарантований вплив на ефективність виконання функцій учителя музики.

В аспекті методичної підготованості до роботи за фахом особистісний ресурс варто розглядати через усвідомлення та вирішення студентами методичних завдань, що постають перед ними в процесі навчання. Формування *когнітивно-інтелектуального ресурсу* майбутнього вчителя музики пов’язано зі здатністю успішно вирішувати завдання з когнітивної структуризації та осмислення художньо-

педагогічної ситуації, з оперування мистецько-педагогічними засобами, в тому числі методичними матеріалами, для досягнення конкретної мети, вирішення інтелектуальних завдань за допомогою пізнавальних та інтелектуальних умінь. Позитивність та раціональність мислення – важлива якість, що допомагає фахівцю запобігти стресовим ситуаціям. Рівень розвиненості *емоційно-ціннісного ресурсу* обумовлюється здатністю управління власним емоційним станом, визначається ціннісним ставленням майбутнього фахівця до обраної професії, до мистецтва тощо. Ресурс цього виду забезпечує здатність особистості до адаптації та контролю педагогічних ситуацій, готовність до самозмін, а також передбачає володіння активними техніками саморозвитку. *Виробничо-інструментальний ресурс* розкривається шляхом постановки та вирішення методичних завдань з оптимального застосування методів та засобів досягнення бажаної мети, засвідчується в адекватності використання комплексу загальнопедагогічних та спеціальних музичних умінь й пов'язується з успішним виконанням функціональних обов'язків учителя музики у класній та позакласній роботі.

Висновки. В умовах нової освітньої парадигми все актуальніше постає проблема підвищення ресурсності кожного фахівця, набуття ним здатності повноцінно використовувати та відновлювати власний особистісний потенціал, на новому рівні вирішувати важливі й актуальні педагогічні завдання, розв'язання яких потребує фізичної витривалості, концентрації інтелектуальних сил, моральної стійкості. Водночас, чинник посилення уваги до потенціальних та ресурсних можливостей навчально-професійних дій студентів-музикантів є дуже суттєвим у зв'язку з тим, що впливає на конкретність, результативність і якість педагогічної взаємодії, міру витрат часу на проведення музично-виховної роботи з учнями.

Проблема особистісного ресурсу педагога залишається сьогодні відкритою й актуальною для теоретичного вивчення та практичного дослідження. Потребують подальшої розробки психолого-педагогічні механізми виявлення та поповнення ресурсних можливостей майбутніх педагогів у сфері музичного мистецтва, впровадження інноваційних методик з оптимізації їх особистісно-продуктивних сил та ресурсних здатностей. У процесі методичної підготовки до роботи за фахом студенти повинні навчитися розвивати свій особистісний ресурс та управляти ним залежно від виробничих потреб, оскільки саме це може збільшити їх конкурентоспроможність та створити реальний фундамент успішної професійної кар'єри.

Список використаної літератури

1. *Новгородская В.* Личностный ресурс студентов вуза как детерминанта эффективного профессионального самоопределения : дисс. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / В. Новгородская. – Сочи, 2012. – 193 с.

2. *Сегеда Н.* Професійний розвиток викладача музичного мистецтва: історія, методологія, теорія: [монографія] / Н. Сегеда. – Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 273 с.

3. *Спенсер Л., Спенсер С.* Компетенции на работе / Л. Спенсер, С. Спенсер ; пер. с. англ. – Москва : НИРРО, 2005. – 384 с.

Стаття надійшла до редколегії 11.03.2016

Прийнята до друку 23.03.2016

METHODICAL READINESS OF FUTURE TEACHERS OF MUSIC: NEW OPPORTUNITIES FOR PERSONAL RESOURCE

Tetiana BODROVA

National Pedagogical Dragomanov University

Department of theory and methodology of music education, choral singing and conducting

44/128 Shchuseva Str., Kyiv, Ukraine, 04060

tel.: 096-37-71-528, e-mail: Bodronik@ukr.net

The article discusses the significance of personal resource as a system of integral characteristics of the teacher, determined by its position in the structure of methodical preparation of future teachers of music.

Resources approach as a factor in art and education space is a promising optimization of the educational process in the direction of increasing its productivity. The author found that the result of methodical preparation of future teachers of music is their methodological preparedness as a set of personal values, cognitive and operational-activity components of the tool.

Identified, inherent in the essential characteristics of methodical preparation resource factors contribute to the successful implementation of a student on industrial practice the important tasks of the modern school, associated with the formation of the musical competence.

In the process of analysis of the concept of "personal resource" found that its essence lies in emphasizing a strong, dominant and active personality traits in society that increase the probability of overcoming of difficulties and the achievement of its objectives.

Personal resource for the future teacher-musician in the context of its methodological preparedness is defined as a complex pedagogical phenomenon, which allows to gain experience artistic and educational activities.

The resource includes elements of professional identity, positive image and a successful career.

Personal resource should be considered in understanding and addressing students teaching objectives cognitive, emotional and practical complexities that arise in the process of learning.

The article presents an analysis of the kinds of personal resources and designed pedagogical mechanisms of their functioning.

Keywords: Resource-based approach, personal resource, methodical preparation of future teachers of music, methodical readiness, optimization, self-control.